

מכירת ציוד

ב־1981 חתמה התעשייה האווירית (להלן — תע"א) חוים בדבר מכירת יחידות של ציוד משני סוגים, אספקת חלפים ופריטים נוספים ומתן שירותים. עד סוף מארס 1982 סיפקה תע"א מוצרים ושירותים בהיקף כספי של כ־82% מסכום החוזה.

יחידות הציוד שנמכרו היו מיועדות תחילה למשרד הביטחון, שמימן את הפיתוח ואת הייצור וגם סיפק לתע"א פריטים להרכבה בציוד. במועד חתימת ההסכמים היו יחידות הציוד בשלבי ייצור סופיים. בנובמבר 1981 ובמארס 1982 נחתמו הסכמים בין המשרד לבין תע"א בדבר המחיר שתע"א תשלם למשרד בעד הציוד שנמכר ובדבר אופן ההתחשבות ביניהם.

בחודשים מאי—אוקטובר 1982, לסירוגין, בדק משרד מבקר המדינה את תנאי העסקה ואת ביצועה, ואת ההתחשבות בין המשרד לבין תע"א. הבדיקה נערכה בתע"א ובדיקות משלימות — במינהל ההרכשה והייצור (מנה"ר) של משרד הביטחון ובמשרד האוצר.

קביעת המחיר

1. תע"א מייצרת את הציוד האמור בשביל משרד הביטחון מזה כמה שנים. שיטת ההתחשבות והמימון בין המשרד לבין תע"א בדבר הייצור והאספקה של הציוד נקבעה זמנית על בסיס שיטת "זמן וחומרים", עד לקביעת מחיר קבוע. בנובמבר 1981 נחתם הסכם בין משרד הביטחון לבין תע"א בדבר המחיר הקבוע, ששימש גם בסיס למחיר הקבוע בעד יחידה מהסוג השני. הוסכם, שמחיר זה יהיה המחיר שהמשרד יקבל בעד הציוד שיסופק במסגרת העסקה.

מחיר הציוד בהזמנות של המשרד אמור היה להיקבע על בסיס בדיקות מפורטות, שהיה על המשרד לערוך לגבי העלויות של תע"א והנסיין שצברה בעבר.

מחיר הציוד בהזמנות של המשרד, שעליו הוסכם, היווה, לפי חישובי המשרד, 77% מההצעה למחיר קבוע שתע"א הגישה למשרד לייצור הציוד. המשרד הסביר, שהמחיר המוסכם נראה לו סביר, על סמך בדיקות של עלויות הייצור.

2. לפי חישובי תע"א, המבוססים על נתונים שריכזה לגבי העלויות שנצברו בפועל במהלך הייצור, והעלויות החזויות עד לגמר הייצור, יגיע הרווח הגולמי שלה, לפני ניכוי הוצאות הנהלה וכלליות, לשיעור של כ־22% מהעלות. רווח בשיעור גבוה זה הושג על אף שתע"א קיבלה מימון לייצור הציוד באופן שוטף ולא נטלה על עצמה את הסיכון שייצור נוטל על עצמו בדרך כלל, כאשר המחיר נקבע מראש, לפני תחילת הייצור.

התחשבות המשרד עם תע"א

1. המשרד קיבל החזר של המקדמות ששילם לתע"א בגין יחידות הציוד מסוג אחד והחזר העלות של הפריטים האחרים.

2. תע"א לא החזירה למשרד את המימון שקיבלה לייצור הציוד אלא התחייבה לספק לו ציוד זהה. לפי תכנית האספקה היה על תע"א לספק את היחידות למשרד באוגוסט 1981 ובפברואר 1982; עקב מכירתן הוסכם, שהיחידות החדשות יסופקו רק במארס וביוני 1984. תשלומי המשרד לתע"א נועדו לממן את עלויות הייצור השוטף של הזמנות המשרד; אולם במצב שנוצר קיבלה תע"א מימון לייצור יחידות הציוד כשנתיים וחצי לפני המועד המתכוון לאספקתן.

3. לפי ההסכם מנובמבר 1981 הייתה תע"א רשאית לרכוש מהמשרד חלפים לצורך ביצוע ההזמנה; מחירים אמור היה להקבע בהסכמה בין המשרד ותע"א ולהתבסס על מחירי העלות למשרד, ללא רווח צמוד עד למועד התשלום על ידי תע"א. תע"א לקחה חלפים מהמלאי שנועד למשרד ללא אישורו, לא סיכמה איתו מחיר לחלפים ולא זיכתה את המשרד תמורתם. תע"א הודיעה למשרד מבקר המדינה, שהיא תייצר או תרכוש את החלפים ותחזירם למלאי. גם לגבי החלפים נוצר מצב, שתע"א קיבלה את המימון לייצור החלפים או לרכישתם; זמן רב לפני שהם יעמדו לרשות המשרד.

4. משרד הניטחון ויתר על תמלוגים שהיה עליו לקבל מתע"א. התמלוגים הגיעו למשרד מכיוון שמדובר במניירת מוצר שהמשרד מימן את פיתוחו והשתתף בהשקעות בנכסים קבועים, שהיו דרושים לעבודות הפיתוח והייצור.

שאלת המשך ייצור הציוד עבור צה"ל והיקפו שימשה נושא לדיונים כמערכת הביטחון בשנת 1981.

התמורה שנתקבלה מהעיסקה שימשה למימון המשך הייצור של הציוד בתע"א. קשירת העיסקה הכיאה לכך שהמשרד ותע"א הגיעו לידי הסכמה כדבר המחיר הקבוע לציוד שהמשרד הזמין בתע"א.

אגף התקציבים באוצר הודיע למשרד מבקר המדינה, במאמר 1983, שבבקבות העיסקה הנדונה פעל משרד האוצר לאחרונה לגיבוש עקרונות לעידוד יצוא ביטחוני לטווח ארוך. המרכיבים העיקריים בעקרונות אלה הם רווחיות העיסקה, הערך המוסף שלה, סיכסוד האשראי הכרוך בה, ביטוח סיכונים וחלוקת נטל הסיכסוד בין הממשלה והיצואן.

רכש גומלין

התחרות הקשה בשוקי היצוא וההגבלות שמדינות שונות מטילות על יבוא, מעודדות את המדינות לנצל את קניוניהן בארצות חוץ כמנוף לקידום יצוא מוצרי התעשייה שלהן, על ידי שילוב עסקאות של רכש גומלין במסגרת רכישות שלהן בחו"ל. רכש גומלין משמעותו קניות של ספק מחו"ל, הנובעות מעסקת רכש ממנו; הוא עשוי להתבצע בדרך של קבלנות משנה, היינו ייצור של רכיבים על ידי מפעל ישראלי לשם שילובם בציוד הנרכש בחו"ל, או בדרך של קניית גומלין — קניית מוצרים מתוצרת ישראל על ידי הספק מחו"ל. הרכישות של מערכת הביטחון מהוות חלק ניכר מהרכישות של הממשלה בחוץ לארץ, וניצולן לקשירת עסקאות גומלין עשוי לקדם את התעשייה הישראלית ולתרום לשיפור מאזן התשלומים של ישראל; בשנות הכספים 1979—1981 הסתכמו הזמנות המשרד בארה"ב בכ־3.3 מיליארד דולר.

בשנת 1966 הוקמה ליד משרד התעשייה והמסחר "הרשות לקבלנות משנה חרושית", שהוסבה בסוף 1982 ל"רשות המרכזית לקניות גומלין" (להלן — הרשות); אחד מתפקידיה הוא לקדם את נושא רכש הגומלין של הגורמים הממשלתיים, לרבות של גופים נתמכים. ממצאי ביקורת על הרשות הובאו ברו"חות שנתיים של מבקר המדינה 22 (עמ' 433) ו־30 (עמ' 567). החל בשנת 1975 מטפל משרד הביטחון בעצמו ברכש גומלין בגין עסקאותיו ומעורבים בטיפול מינהל ההרכשה והייצור (מנה"ר) יחידת הסמנכ"ל ליצוא ביטחוני (להלן — סיב"ט) ומשלחות המשרד בחו"ל.

בנובמבר 1982 בדק משרד מבקר המדינה במנה"ר ובסיב"ט את הטיפול של משרד הביטחון ברכש גומלין.

נוהלי רכש גומלין

בדצמבר 1980 הוציא מנה"ר הוראה בדבר סדרי הטיפול של יחידותיו בנושא קבלנות משנה, ובמאמר 1981 הוציאה הנהלת משרד הביטחון הוראה בדבר סדרי הטיפול ברכש גומלין בכללותו. ההוראה של הנהלת המשרד קובעת, שסיב"ט אחראית לכלל רכש הגומלין; המשלחות בארה"ב ובאירופה אחראיות לשילוב קבלנות משנה וקניות גומלין בחו"ל, ומנה"ר אחראי לאיתור המפעלים והפריטים שישלבו בקבלנות המשנה ולאישור ההתקשרות של המשלחת עם הספקים.

1. הוראות המשרד מחייבות את הנהלת מנה"ר להנחות את המשלחות בדבר השגת התחייבות מספקים בחו"ל להזמין קבלנות משנה בעסקאות רכש שהיקפן 5 מיליון דולר ומעלה; עם זאת ניתנה לראש המשלחת הסמכות לפטור ספקים מרכש גומלין לפי שיקול דעתו, אם אין הנחייה מפורשת בעניין ממנה"ר. הזמנות בהיקף של 1 מיליון דולר ומעלה מחייבות קניות גומלין, אך לא נקבע הגורם האחראי להנחות את המשלחת בעסקאות כאלה.

2. בהוראה של הנהלת המשרד נקבע כאמור, שמנה"ר אחראי לאיתור המפעלים והפריטים שישולבו בקבלנות משנה, אולם גם על סיב"ט הוטל למצוא מפעלים בארץ היכולים לבצע את ההזמנה של הספק. אין ההוראה מבהירה אם האחראיות של סיב"ט מוגבלת בעניין זה לקניית גומלין בלבד.

3. לפי ההוראות על המשלחת להמציא לסיב"ט עותק של נספח לחוזה, שיש בו התחייבות של ספק בדבר רכש גומלין, לאחר חתימת החוזה, אולם כדי שסיב"ט תוכל לשאת באחריות עליה להשתלב בתהליך הרכישה כבר בשלב של גיבוש תכנית הרכישות ולהנחות את הפעילות הנוגעת להשגת התחייבות של ספק לרכש גומלין. אולם כאמור, ההוראה של הנהלת המשרד מטילה את חובת הטיפול במתן ההנחות לגבי קבלנות משנה על מנה"ר.

קניית גומלין וקבלנות משנה ניתנות להמרה כממשא ומתן עם ספק, ולעתים הן אף משולבות בחוזה רכישה אחר, ואם לא מושגת קבלנות משנה יש לעשות מאמץ להשיג התחייבות של הספק לקניית גומלין. לפיכך דרוש, לדעת הביקורת, שהאחריות הכוללת לגבי הטיפול בארץ בנושא רכש גומלין, לרבות מתן הנחות לביצועו, ירוכזו כירי גוף אחד כמשרד הביטחון.

בדצמבר 1982 קיבל תוקף נוהל חדש של המשרד, השונה מקודמו בעיקר בכך, שהוא מורה לשלב את הרשות בפעולות מערכת הביטחון בנושא רכש גומלין בעת תכנון הדרישה לרכישה ובתהליך הממשא ומתן עם הספק בחו"ל וסיכום התנאים עמו; הרשות תהיה אחראית למימוש קניות גומלין על ידי הספקים ולהפעלת התעשייה האזרחית בארץ לביצוע הזמנות הספקים. סיב"ט תהיה גוף מטה של המשרד בנושא רכש גומלין ותייצגו כלפי הרשות. הרשות הודיעה לסיב"ט, שהיא תוציא נהלים שיפרטו את תהליך העבודה המשותפת עם משרד הביטחון בנושא רכש גומלין.

ביצוע רכש גומלין

1. קבלנות המשנה מהווה, בדרך כלל, חלק בלתי נפרד מחוזה הרכישה וביצוע הרכישה מותנה בביצוע קבלנות המשנה; ההתחייבות לקניית גומלין מוגדרת בדרך כלל כהתחייבות של הספק לקנות בארץ טובין באחוז מסוים מהיקף החוזה, או בסכום שנקבע, במשך תקופת זמן מוגדרת מראש.

2. להבטחת המימוש של קניות גומלין דורשות הוראות המשרד לקבל מהספק התחייבות בנדון בחוזה הרכש, במטרה להשיג מחויבות מלאה של הספק לקניות גומלין. עם זאת מצביעות ההוראות על האפשרות להשיג התחייבויות אחרות, רופפות יותר: התחייבות של הספק ל"עשיית מיטב המאמצים" לקניית גומלין; יצירת "קרן ביטחון" — הפקדת סכום מוסכם על ידי הספק שיועבר לרשות הרוכש אם לא תתבצע קניית הגומלין; התחייבות לקניית גומלין בהיקף של אחוז מסוים מסכום הרכישה; הטלת קנס על הספק אם לא תתבצע קניית הגומלין. במכתבו ליועץ הכלכלי למערכת הביטחון, ממאי 1982, הודיע ראש המשלחת בארה"ב שלא ידוע לו על מקרה של הזמנה שנעשה בה שימוש ב"קרן ביטחון".

3. פיקוח יעיל על המימוש של רכש גומלין מחייב לנהל מעקב אחר תהליך ההרכשה בכל שלביה, החל בהכנת פקודת הרכש למשלחת, במהלך הממשא ומתן על הרכישה, קבלת התחייבות מהספק בעת החתימה על חוזה הרכישה, וביצוע ההתחייבות של הספק בחו"ל ושל המפעלים בארץ. עוד דרוש, שהגוף האחראי בארץ יקבל ויבדוק את ההנמקות להעדר סעיף של רכש גומלין בחוזה הרכישה.

לפי הוראת הנהלת המשרד על סיב"ט לנהל מעקב על ההתחייבויות שנתקבלו מספקים בחו"ל ולהבטיח את מימושו, ועליה להמציא להנהלת המשרד דו"ח תקופתי בנושא רכש גומלין. לצורך זה דרוש שיהיה בידי סיב"ט המידע על ההתחייבויות שהושגו מספקים בחו"ל, על מימושו, והסיבות לאי-מימושו.

הביקורת העלתה, שהחווים של המשלחת עם ספקים אינם מגיעים לידי סיב"ט וחלקם אינם מצויים גם במנה"ר. סיב"ט לא קיבלה באופן עוטף נתונים מלאים לגבי היקף רכש הגומלין ופרטיו: מהמשלחת — לגבי כלל רכש הגומלין, וממנה"ר — לגבי קבלנות המשנה.

4. בעקבות הוראת הנהלת המשרד ממאוס 1981 הציע ראש המשלחת בניו-יורק, ביולי 1981, נוהל לדיווח חודשי, שלפיו תדווח מחלקה של המשלחת המייצגת את סיב"ט ועוסקת ביצוא ביטחוני (להלן — המחלקה), אחת לחודש, על היקף רכש הגומלין שהושג באותו חודש, לגבי

הזמנות וכישה מעל 1 מיליון דולר; סיב"ט תעביר למחלקה רשימה של הפניות מנה"ר למשלחת ואת הנחיות מנה"ר לקבלנות משנה. סיב"ט לא קיבלה ממנה"ר את הנחיותיו לקבלנות משנה, והמחלקה לא המציאה את הדו"ח החדשי. בדצמבר 1981 ביקשה סיב"ט מהמחלקה להמציא לה ריכוז הנתונים על רכש הגומלין שהושג מאז יולי 1980. הריכוז שנתקבל מפרט רק סכומי התחייבות של כל ספק, ללא פרטים על אופי ההתחייבות. עד מועד הביקורת, נובמבר 1982, לא קיבלה סיב"ט ריכוז כזה לתקופה שלאחר דצמבר 1981.

5. באוגוסט 1982 הנהיגה המשלחת דיווח חודשי במתכונת אחרת, שנועד להקיף את הזמנות הרכש שנמסרו לספקים בציון רכש הגומלין שהושג, ופירוט סוג ההתחייבות שהושגה והנמקה להעדר התחייבות. הדו"חות שנתקבלו עד נובמבר 1982 היו לחודשים יולי-ספטמבר והם מקיפים רק חלק מחוזי הרכישה ואין בהם כל הפירוט הדרוש.

6. ממסמכי סיב"ט עולה, שמשנת 1979 עד אמצע 1982 נהגה סיב"ט להודיע על התחייבויות של ספקים לקניות גומלין, במקרים שהיה ידוע לה על כך, לייצרנים ישראלים שנראו בעיניה מתאימים להשתלב במימוש התחייבות של ספק מחו"ל, אך אין תיעוד המצביע על המגעים שקימו ותוצאותיהם. להשלמת המידע על מימוש רכש הגומלין פנתה סיב"ט בשנת 1981 לספקים בחו"ל, שעל סמך המידע שבידיה התחייבו לרכש גומלין, וביקשה מהם להמציא לה דיווח על ביצוע התחייבויותיהם. השגת הדיווח הייתה באחריות המשלחת וסיב"ט קיבלה אותו רק במקרים בודדים. באמצע 1982 הנהיגה סיב"ט כנסים חודשיים עם נציגי מפעלים ישראליים למסירת דיווח על התחייבויות קיימות וחדשות לרכש גומלין, ועל מימושו בהתקשרויות חוזיות בין יצרנים בארץ וספקים מחו"ל.

7. באוגוסט 1982 החלה סיב"ט להיערך לניהול הפיקוח על רכש הגומלין באמצעות מחשב. התכנית שהוכנה נועדה לאפשר מעקב אחר כל ההתחייבויות שהושגו וביצוען, בהתבסס על דיווח של הספקים על הזמנותיהם ושל המפעלים בארץ על ההזמנות שקיבלו. הפעלת מערכת המחשב תוכננה לתחילת נובמבר 1982, אך התעוררו קשיים בהכנת בסיס הנתונים. הצלחת המעקב, כשיופועל, תהיה תלויה בקבלת דו"חות שוטפים מלאים, בעיקר מהמשלחת.

באפריל 1982 המציאה המשלחת בארה"ב למנכ"ל משרד הביטחון, ליועץ הכלכלי למערכת הביטחון ולגורמים אחרים רשימת התחייבויות של 63 ספקים לרכש גומלין בהיקף של 620 מיליון דולר. לגבי שמונה מהספקים נמצאו הבדלים בין הנתונים שברשימה זו לבין נתונים שברשימה שהכינה סיב"ט ביוני 1982: התחייבויות של כמה מהספקים לא הופיעו כלל ברשימה מאפריל, או שסכום ההתחייבות של ספקים היה יותר נמוך. סכום ההתחייבויות הכולל ברשימת סיב"ט היה קטן בכ-27 מיליון דולר מהסכום שברשימת המשלחת.

8. בנובמבר 1982 הכינה סיב"ט רשימת התחייבויות של 64 ספקים לרכש גומלין בסכום כולל של כ-646 מיליון דולר. דו"ח שהמציא מנה"ר למנכ"ל המשרד באותו חודש כלל נתונים על הזמנות של 35 ספקים מחו"ל ל-54 מפעלים בארץ לרכש גומלין בסך של כ-254 מיליון דולר. עוד הובא בדו"ח של מנה"ר פירוט של 17 עסקאות רכש, בהיקף של כ-1.5 מיליארד דולר, שבהן הושגה קבלנות משנה; בהיקף של 198 מיליון דולר. מהדיווח לא ברורה החפיפה בין קבלנות המשנה בהיקף זה לבין הסכום הכולל של הזמנות רכש גומלין בסך של 254 מיליון דולר. בדו"חות של סיב"ט ושל מנה"ר אין ציון של התקופה שאליה מתייחסים הנתונים. נמסר לביקורת, שמדובר בתקופה של שלוש-ארבע השנים האחרונות. בדיקת נתוני הדו"חות העלתה, שאין הם מדויקים.

מן האמור לעיל עולה, שאין בידי יהדות משרד הביטחון, המעורבות בנושא רכש גומלין, נתונים מרוכזים, בדוקים ומוסכמים על כל ההתחייבויות של רכש הגומלין שהושגו במסגרת עסקאות רכישה, על הזמנות שנתקבלו מספקים בחו"ל ועל מידת ביצוען. אין בידי המשרד מידע מרוכז על עסקאות הרכישה שלא הושג בהן רכש גומלין והסיבות לכך.

עסקאות רכש גומלין

בדיקה מסורגת של ביצוע התחייבויות רכש גומלין בכמה עסקאות העלתה:

עסקה א'

בשנת 1979 רכש משרד הביטחון מחברה אמריקנית ציוד בהיקף כספי של 650 מיליון דולר. כשנה לפני חתימת חוזה הרכישה המציאה החברה למנכ"ל משרד הביטחון מכתב התחייבות

לעשות מאמצים כנים להשתלב ברכש גומלין; הדבר היה מותנה באישור של ממשלת ארה"ב וביכולת של התעשייה הישראלית להתחרות בייצרנים אחרים. עוד צוין במכתב, כי עבודות בהיקף של כ-200 מיליון דולר יוכלו להימסר לתעשייה הישראלית תוך חמש-שש שנים. לפי דו"ח של סיב"ט לסוף יוני 1982 הומינה החברה רכש גומלין מחברות ישראליות בהיקף של 57.7 מיליון דולר. מנה"ר הודיע למשרד מבקר המדינה, שמגנ"ל משרד הביטחון הגיע להסכם עם החברה, שאם בעסקת רכישה נוספת של אותו ציוד תתחייב החברה לרכוש בארץ בהיקף של 300 מיליון דולר, ניתן יהיה לוותר לה על רכש גומלין בהיקף של 100 מיליון דולר.

עסקה ב'

בעסקה לרכישת מיתקנים מחברה אמריקנית הודיעה המשלחת למנה"ר, שהחברה אינה מוכנה להתחייב לרכש גומלין מעבר להבטחה לעשות את מיטב המאמצים. לאחר שמנה"ר סרב לאשר את חתימת החוזה, הסכימה החברה להתחייב לרכש גומלין בשיעור של 25% מערך חוזה הרכישה, שנחתם בספטמבר 1979. כמכתבו למשלחת מדצמבר 1979 ציין מנה"ר, שהשגת ההתחייבות של הספק לאחר דרישת התחייבות כזו מצביעה על כך, שהמשלחת לא עשתה מאמץ מספיק מלכתחילה; הוא הציע להנחות את מחלקות המשלחת לעמוד בתוקף על קבלת רכש גומלין ולהציגו כתנאי לחתימת החוזה.

על פי דו"חות של המשלחת ומנה"ר הושגה התחייבות של 2 מיליון דולר לקבלנות משנה; לפי דו"ח של סיב"ט מיוני 1982 ביצעה החברה רכש גומלין של 30,000 דולר מתוך התחייבות של כ-2.9 מיליון דולר, ואילו לפי נתונים של מנה"ר מאותו חודש מדובר בשתי התחייבויות: האחת של כ-400,000 דולר בגין חוזה רכישה אחר, שמומשה; והתחייבות בסך 2 מיליון דולר בגין החוזה מספטמבר 1979, שעדיין לא מומשה.

עסקה ג'

לפי דו"חות של מנה"ר, סיב"ט והמשלחת נרכש ציוד בסך של 45 מיליון דולר ובמסגרת הרכישה הושגה קבלנות משנה בסך 7.5 מיליון דולר. החוזה עם החברה אינו מצוי במנה"ר ולא ניתן לקבוע על מה מסתמך סכום זה. לפי דו"ח של סיב"ט בוצעו עד יוני 1982 התחייבויות בסך 2.9 מיליון דולר ואילו לפי דו"ח של מנה"ר מאותו מועד הגיע ביצוע ההתחייבויות לסך 1.2 מיליון דולר בלבד.

עסקה ד'

בעסקה לאספקת מערכות נחתמו עם חברה אמריקנית, בשנים 1980 עד 1982, 13 חוזים בסכום כולל של כ-151 מיליון דולר. כ-10% מהחוזים סוכם עם החברה על קבלנות משנה בהיקף כספי של 17% מסכום החוזים, ובאחרים — בשיעורים שונים, בין 10% ל-25%. לפי דו"חות של החברה למשלחת, שבידי סיב"ט, היא מסרה הזמנות לחברות שונות בארץ לקבלנות משנה וקניית גומלין בהיקף של 33 מיליון דולר, לעומת התחייבות שלה בהיקף של כ-26 מיליון דולר. חוזה הרכישה עם הספק לא מצויים במנה"ר ואין בידי ובידי סיב"ט דו"חות מלאים מהמפעלים בארץ לאימות נתוני החברה על ההתקשרות עמם. מנה"ר אינו עוקב אחר ביצוע רכש הגומלין ובסיב"ט אין על כך מידע מלא.

כמשרד הביטחון קיימת מודעות לגבי חשיבות הנושא של רכש הגומלין; הטיפול בהשגתו מתרכז בעיקר בעסקאות גדולות והיקף ההתחייבויות של ספקים לרכש גומלין. שהושגו ושמןמשו קטן יחסית להיקף הרכישות של מערכת הביטחון כחול. ממצאי הביקורת מצביעים על כך, שנוהלי המשרד אינם מגדירים כיאות את האחריות והפמכויות של הגורמים המעורבים בהשגת רכש הגומלין, ושיתוף הפעולה ביניהם לגבי אספקת מידע לקוי; הריווח על התחייבויות שהושגו מספקים, כמויחד מהמשלחת, אינו מלא ואינו מעורבן; חסרות הנמקות לאי השגת התחייבויות; הריווח על מימוש ההתחייבויות שהושגו לקוי, וכתוצאה מכך אין בידי משרד הביטחון נתונים בדוקים על היקף ההתחייבויות ומימושו. כל אלה מונעים מהמשרד קיום פיקוח ובקרה יעילים על ניצול האפשרות של רכש גומלין.

נזקי רכב וצמ"ה מגוייס

במלחמת שלום הגליל גייס צה"ל על פי תקנות שעת חירום (רישום ציוד וגיוסו), התשי"ז—1956 (להלן — תקנות גיוס ציוד) כלי רכב רבים: טנדרים, משאיות, מיכליות, אוטובוסים וכו', וכן כלי ציוד מכני הנדסי (צמ"ה): מלגזות, טרקטורים, עגורנים, דחפורים וכו'.* הטיפול בתביעות בגין נזקים שנגרמו לרכב ולצמ"ה בעת גיוסם הוא באחריות יחידת ביטוח ותביעות במשרד הביטחון (להלן — היחידה). הממונה על היחידה כפוף לראש אגף הכספים במשרד הביטחון.

עד אמצע ינואר 1983 הוגשו ליחידה 11,026 תביעות בגין נזקים שנגרמו לרכב וצמ"ה שגוייס למבצע של"ג, מתוכן נסתיים הטיפול עד לאותו מועד בכ-10,000 תביעות. לפי נתוני מת"ש שולמו עד סוף דצמבר 1982, ל-8,400 תובעים (מהם 510 בעלי צמ"ה) סך 81.4 מיליון שקלים, כפיצוי על נזקים שנגרמו לרכב או צמ"ה (להלן — הציוד) שבבעלותם, כלהלן:

ס"ה לתשלום (באלפי שקלים)	מספר תובעים	סכום הנזק (בשקלים)
20,952	6,539	עד 9,100
7,257	664	9,100—13,500
53,186	1,199	13,500 ומעלה
81,395	8,402	ס"ה

בחודש דצמבר 1982 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת ביחידה על הטיפול בתביעות לתשלום פיצויים בגין נזקים כאמור. ביקורת קודמת בנושא זה, נערכה ב-1975 וממצאיה הובאו בדו"ח שנתי 26 עמ' 869; בדיקת מעקב נערכה ב-1977 וממצאיה הובאו בדו"ח שנתי 28 עמ' 761.

הבסיס לתשלום הפיצויים

על פי תקנות גיוס ציוד ובהתאם לפקודת הפיצויים (הגנה), 1940, והתקנות שהותקנו לפיה, זכאים בעלים של ציוד שגוייס, לקבל, מלבד תשלום בגין תקופת הגיוס, גם פיצויים במידה ונגרם נזק לציוד. סכום הפיצויים נקבע בהתאם לשיעור הנזק, ובניכוי בלאי שנגרם לציוד עד למועד גיוסו. עוד נוהגים לשלם לבעלים פיצויים בעד ימי בטלה, כמספר הימים הדרושים לתיקון הנזק, בהתאם לתעריף לפיו משלם צה"ל בגין תקופת הגיוס, כאמור. לגבי ציוד שנהרס (אובדן כללי) או נגנב — זכאים בעליו לתשלום שוויו עובר למועד אירוע הנזק.

הפיצויים משתלמים על בסיס הערכה מקצועית של שמאי צבאי. סמכויות השמאים בדרגים השונים נקבעו בפקודות צה"ל. ביוני 1982 לאחר תחילת מבצע של"ג, הגדיל צה"ל את סמכויותיהם לשעת חירום, כך שסמכות שמאי יחידתי הועמדה על סך 4,550 שקלים לגבי נזק לרכב ו-18,200 שקלים לצמ"ה. לצורך שמאות רכב מגוייס למבצע של"ג ניתן אישור חדי-פעמי, על פיו לשני שמאים יחידתיים הפועלים כצוות, תהיה סמכות לאשר סכומים כפולים: עד 9,100 שקלים לרכב, ועד 36,400 שקלים לצמ"ה. לשמאי פיקודי ניתנה סמכות להעריך נזק לרכב עד 13,650 שקלים, ולצמ"ה — 54,600 שקלים. בעת גיוס הציוד, מציין בוחן צבאי בטופס הגיוס את מצבו של הציוד ובעת שחרורו מוערך על ידי שמאי צבאי הנזק שנגרם לציוד בתקופת גיוסו.

במידה והנזק עולה על הסכום המירבי שנקבע כאמור בפקודות צה"ל או שהערכתו דורשת בדיקה ופירוק מכללים במוסך, או לבעל הרכב יש השגה על הערכת השמאי הצבאי, מפנה יחידת רכב מילואים (יר"מ) או יחידת צמ"ה מילואים (יצ"מ) את בעל הרכב לטיפול היחידה. היחידה מפנה את בעל הרכב לשמאים אזרחיים עימם היא קשורה, ועל פי הערכתם היא מאשרת תשלומי פיצויים. התשלומים מבוצעים על ידי מינהל התשלומים של צה"ל (מת"ש).

בעל ציוד המערער על הערכת השמאי האזרחי מופנה לוועדת עררים שהוקמה על פי הוראות היחידה, והמורכבת משלושה שמאים. בעל ציוד רשאי להופיע בפני הוועדה ולהשמיע השגותיו. במידה והבעלים חולק על החלטת הוועדה הוא רשאי, לפי פקודת הפיצויים (הגנה), 1940, להגיש תביעה לבית משפט מחוזי בשבתו כבית דין כללי.

* ביקורת בנושא גיוס רכב וציוד במבצע שלום הגליל, ראה בדו"ח זה, עמ' 439.

התארגנות היחידה לטיפול בתביעות

ביחידה קיים מדור נזקי ציוד מגוייס (להלן — המדור) שבשעת רגיעה מועסק בו עובד אחד, האחראי להכנת התשתית המינהלית לשעת חירום, ולטיפול שוטף בתביעות בגין נזקי ציוד מגוייס. על פי הנוהלים שהוצאו על ידי מנהל היחידה, יופעל המדור בשעת חירום במתכונת מורחבת; עיקר תוספת כוח האדם יבוא מאנשי מילואים, מעובדי היחידה הקבועים ומעובדים ומגוייסים שיועמדו לרשות המדור על ידי אגף אמרכלות במשרד הביטחון. כן נקבע, שיוקם מוקד ארצי (להלן — המוקד) באזור תל-אביב, מחוץ לשטח הקריה, שבו ירוכזו כל פעולות המדור; ועוד שלושה מוקדים פיקודיים במרחבים: צפון, מרכז ודרום. לצורך הערכת סכומי הנזק ייעזר המדור בשמאים אורחיים עימם קשורה היחידה באופן שוטף בעבודתה בעת רגיעה.

1. במגמה לסייע למדור בטיפול בתביעות, הוקמה ב־1974 יחידת מילואים, הכפופה מינהלית ליחידת המילואים של משרד הביטחון, ומקצועית — למדור.

יחידת המילואים לא הייתה מאורגנת למילוי תפקידה: מתוך התקן היו מוצבים ביחידה 24 חיילי מילואים בלבד, מתוכם רק 4 שמאים; למרבית חיילי המילואים לא היה ידע והכשרה בנושא בו הם עתידים לטפל. עד תחילת 1982 שימש כמפקד היחידה עובד היחידה רס"ן במילואים, ששוחרר משירות צבאי מפאת גיל, ועד פברואר 1983 טרם מונה מפקד ליחידת המילואים.

היחידה, פנתה, בין השנים 1977—1982, מספר פעמים, לגורמים הנוגעים בדבר בצה"ל ובמשרד הביטחון, בתביעה להגדיל את תקן כוח האדם, כדי לאפשר תפקוד נאות של היחידה בשעת חירום. עד מועד סיום הביקורת לא הוגדל התקן. בתקופת המבצע ועד סוף ספטמבר 1982 גוייסו, במחזורים, כ־100 חיילי מילואים, רובם מיחידות אחרות. באותו מועד, שבה היחידה וביקשה להגדיל את תקן היחידת המילואים.

2. אנשי המילואים גוייסו. לתקופות שירות קצרות. עקב מהותו של הטיפול בתביעות שהינו לעתים ממושך, מן הראוי שבצד אנשי המילואים יתוגבר המדור בשעת חירום, החל ממועד שחרור הציוד המגוייס, גם בעובדים זמניים שילוו את כל תהליך הטיפול בתביעות. בעקבות קשיים שהתעוררו בניסוי חיילי מילואים נוספים, אישר אגף אמרכלות במשרד הביטחון ליחידה, להעסיק עד 12 עובדים זמניים, לתקופה של 4 חודשים, החל מאוקטובר 1982.

3. המוקד תוגבר בכמה עובדים קבועים המועסקים במחלקת תביעות ביחידה; עקב כך נוצרו פיגורים רבים בנושאים שבאחריותה השוטפת. למרות שביחידה פועלות 3 מחלקות, לא הייתה חלוקה נאותה של הנטל הרב שנוצר, בין כל עובדי היחידה.

4. ב־1980 אישר משרד הביטחון מיקומו של המוקד בכנין פברברי תל-אביב. כאמצע יוני 1982 כשהיה צורך להפעיל את המוקד, התברר ליחידה, כי לא ניתן יהיה לעשות שימוש במבנה שנקבע מלכתחילה למטרה זו, וזאת ללא שנקבע מיקום אלטרנטיבי מראש. משרד הביטחון הציע ליחידה להקימו במבנה ביופ, שהיה צורך להכשירו. עקב כך הופעל המוקד רק ב־10.8.82, כאשר עד מועד זה הוא הופעל במשרדי היחידה בקריה בתל-אביב, ללא תנאים הולמים לקבלת קהל, מתסור בקוי טלפון והיעדר מקומות חניה פנויים. עם העברת המוקד ליפו השתפרו התנאים במידה ניכרת.

5. באמצע יוני 1982 הופעל מוקד פיקודי במרחב צפון, שפעל עד סוף אוגוסט 1982. היחידה החליטה לא להפעיל 2 מוקדים פיקודיים במרכז ובדרום הארץ מאחר ועלות הפעלתם אמורה הייתה להיות גבוהה, ולאור העובדה שעיקר הציוד המגוייס היה מצפון הארץ ומרכזה.

6. מ־1976 מועסק ביחידה מבקר פנימי, כשתפקידו לכצע ביקורת גם על עבודתה של היחידה בשעת חירום. המבקר הפנימי של היחידה לא ערך ביקורת על פעולות המוקד במבצע של"ג.

7. המוקד ניהל את רישומו בצורה ידנית; למרות פניות היחידה טרם ניתן על ידי אגף ארגון, בקרה ומידע במשרד הביטחון, עד מועד סיום הביקורת, אישור להכנת תכנית לעיבוד רישומו המדור כאמצעות מחשב.

הערכת הנזק

על פי נוהלי היחידה ייעזר המדור בשמאים אורחיים (להלן — השמאים) לצורך הערכת הנזקים. השמאים ייקבעו על פי החלטה של מנכ"ל משרד הביטחון, בהתאם להמלצותיה של ועדה שמונתה

על ידו; כן ייעזר המדור בשמאים המשרתים ביחידת המילואים, שמתפקדים לבדוק באורח מדגמי הערכות שניתנו, במגמה לאתר שגיאות וחריגות. ליד המוקד יפעלו ועדות עררים לשמאות, בכל אחת מהן שלושה שמאים לפחות.

1. ביחידת המילואים הוצבו כאמור 4 שמאים בלבד, כשרק אחד מהם גוייס והוא שימש כמפקד המוקד הפיקודי בצפון; בביקורת קודמת שנערכה ביחידה בשנת 1979 (ראה דו"ח שנתי 30, עמ' 708), המליץ מבקר המדינה, שיש להעסיק ביחידה שמאי מוסמך כיועץ קבוע. הביקורת הנוכחית העלתה, שלא מועסק ביחידה יועץ קבוע לשמאות. לפיכך, לא נערכו כלל בדיקות מדגמיות של הערכות ומקרים של הערכות שגויות נתגלו באופן מקרי בלבד, במועד מאוחר ולעתים, אף לאחר ביצוע התשלום לתובע.

2. המוקד היפנה את התובעים ל-14 משרדי שמאים, על פי התמחותם (רכב או צמ"ה), מספר העובדים המועסקים על ידם, והאיוורור בו הוכנס הציוד לתיקון במוסד. בסך הכל הועברו לטיפולם 2,656 תיקים, מהם 256 תיקי צמ"ה. עד אמצע ינואר 1983 סיימו השמאים טיפול ב-2,397 תיקים. לפי הערכה הסתכם שכר הטירחה לשמאים עד אותו מועד בכ-6 מיליון שקלים.

3. השמאים חתמו על התחייבות, לפיה תשולם להם התמורה בהתאם לתעריפים שנקבעו על ידי משרד הביטחון; נקבע תעריף לשעת רגיעה, שהיה זהה לשמאות רכב וצמ"ה; לא נקבע תעריף לשעת חירום. בסוף יוני 1982 זימן מנהל היחידה את נציגי השמאים לניהול מו"מ לקביעת שכר טירחה בשעת חירום. החל מו"מ עם השמאים, כששמאי הצמ"ה דורשים לנהל עימם מו"מ נפרד לקביעת תעריף לשמאות צמ"ה. לאחר מו"מ עם שמאי הרכב שנמשך כחודש ימים, מבלי שהביא לתוצאות כלשהן, האטו השמאים את עבודתם. ב-25.7.82 אישר מנכ"ל משרד הביטחון בקשת היחידה להתקשר לשמאי רכב נוספים, ובהתאם לכך התקשרה היחידה עם עוד 4 שמאים, והיפנתה אליהם 69 תובעים.

בתחילת אוגוסט 1982 נתחדש המו"מ עם השמאים והאטת עבודתם הופסקה. בתחילת נובמבר 1982 נקבע תעריף שכר טירחה לשמאי רכב בגין הערכות לנזקים במבצע של"ג על פיו ישולם סך 1,800 שקלים בגין הערכה במרכז הארץ, וסך 1,900 שקלים — להערכה בצפון הארץ ובדרומה.

מבדיקה שערך היועץ הכלכלי למערכת הביטחון עולה, כי בהתאם לתעריף שנקבע כאמור, משלם המשרד בממוצע תוספת של כ-40% על התעריף שנקבע לשעת רגיעה, ושהיה מחושב כשיעור מגובה הנזק. עד מועד סיום הביקורת, בתחילת ינואר 1983, טרם נקבע שכר טירחה לשמאי צמ"ה, והמו"מ נמשך. בעקבות הביקורת הודיע מנהל היחידה, שבשיתוף עם היועץ הכלכלי למערכת הביטחון ועל סמך הנסיון שנרכש יוכן תעריף לשעת חירום, לרכב ולצמ"ה.

4. עד תחילת ינואר 1983 נדונו בפני ועדות עררים 250 ערעורים על שיעור הפיצוי שנקבע על ידי שמאים. כשליש מהערעורים נדחו; במרביתם אושרו תוספות שונות לתובעים; בכמה ערעורים הופחתו הסכומים שאישר השמאי.

5. במקרה אחד ניווקה משאית. המוסך דרש, לטענת הבעלים, 27,000 שקלים לתיקונה. השמאי אישר לפי הערכה ראשונית, מקדמה בסך 6,000 שקלים, עד להגשת חשבוניות תיקון. התובע דחה את ההצעה, ופתח בשביתה, בלוויית ילדיו בפתח משרד היחידה. המקרה הובא בפני ועדת עררים, שהחליטה, בהתחשב במצב הלקוי של הרכב, ולחציו של התובע, להציע לו פיצוי גלובאלי בסך 60,000 שקלים, וזאת תוך השארת הרכב ברשותו; הסכום האמור שולם לתובע.

6. הכרוז על ציוד כ"אובדן כללי", הערכת פיצוי בגין רכב שנגנב וקביעת פיצוי בשיעור העולה על 400,000 שקלים, טעונים, בכל מקרה, אישור של ועדת עררים לשמאות. המוקד מנהל רישום על כל ציוד שהוכרז כאובדן כללי, תוך מעקב אחר הטיפול בשרידיו; פיצויים משולמים לבעל ציוד שהוכרז כאובדן כללי, לאחר שמסר למוקד מסמכי הציוד ושטר מכר לטובת משרד הביטחון. הרישונות מופקדים במשרד הרישוי, ושטר המכר מועבר עם השרידים ליחידת המכירות שבמשרד הביטחון; בכל מקרה של העלמות ציוד הודיע המוקד על כך למשטרת ישראל, לפני תשלום הפיצויים. עד תחילת 1983 שולם לבעלי 33 כלי רכב ו-2 כלי צמ"ה סך 8.3 מיליון שקלים. ל-4 בעלי ציוד שטרם הגיעו עימם להסכמה בדבר גובה הפיצוי, הוצע סך 2.9 מיליון שקלים נוספים.

משרד מבקר המדינה בדק את הטיפול ב-39 התיקים בהם הציוד נגנב או הוכרז כאובדן כללי; עד תחילת 1983 נמצא כלי רכב אחד שהועבר למכירה על ידי יחידת המכירות. בסוף 1982 פנתה היחידה למשטרה צבאית חוקרת (מצ"ח) בדרישה לפתוח בחקירה לגבי שני כלי צמ"ה שנעלמו בעת המבצע. עד סיום הביקורת לא היו בידי היחידה תוצאות הטיפול של מצ"ח.

7. בשל ספקות שהתעוררו לגבי הערכותיהם של שני שמאי רכב ושמאי צמ"ה אחד, מינה מנהל היחידה שתי ועדות מקצועיות; האחת מונתה ב־29.10.82 בהרכב 4 שמאי רכב, בראשות עובד היחידה עו"ד במקצועו, לבחינת חוות הדעת שניתנו על ידי שני שמאים בגין נזקים שנגרמו לרכב מגוייס; השניה מונתה ב־1.12.82 לבדיקת חוות דעת שניתנו על ידי שמאי אחר, בגין נזקים שנגרמו לצמ"ה. הוועדות נתבקשו לבחון את מידת נכונותן של חוות הדעת ולהמליץ בפני מנהל היחידה על שיעור הפיצוי שיש לשלם לתובעים. במקרים רבים בוצעה הבחינה לאחר שהפיצויים כבר שולמו לתובעים. עד מועד סיום הביקורת, באמצע ינואר 1983, סיימו הוועדות בדיקת 14 תיקים מתוך 106, שהיו בטיפולם של השמאים האמורים.

ביד מהתיקים המליצו ועדות הבדיקה על שינוי בשיעור הפיצוי שיש לשלם לתובעים, וזאת בניגוד להערכות שניתנו על ידי שמאים, לרבות החלטות שנתנו ועדות עררים. להלן הפרטים (בשקלים):

מס' סדורי	הערכת השמאי	החלטת ועדת עררים	החלטת ועדת בדיקה
1	29,391	הביעה השגה אך לא שינתה	14,079
2	14,000	—	6,300
3	33,300	27,300	14,385
4	199,823	הביעה השגה אך לא שינתה	12,250
5	289,314	—	429,368
6	147,220	אושרה חוות דעת השמאי	233,110
7	51,863	—	15,000

במועד סיום הביקורת עדיין כחן מנהל היחידה, בהתייעצות עם היועץ המשפטי למערכת הכיטחון ועם המחלקה האזרחית בפרקליטות המרינה, את הצעדים שעליו לנקוט נוכח ממצאי ועדות הבדיקה האמורות; לגבי מקרה מספר 4 שבטבלה לעיל הוחלט על העברתו לחקירה על ידי משטרת ישראל. לדעת הביקורת על המשרד לבחון היטב, לפי פרטי המקרים שהועלו, אם ובאלה מקרים יש מקום שהיחידה תשלם תשלומי השלמה לבעלי ציוד ורכב שקיבלו לכאורה פיצוי חסר ובאלה יש עילה לתבוע החזר מתובעים שקיבלו לכאורה תשלומי יתר; כמו כן, על המשרד לבחון באיזו מידה התנהגות השמאים הנוגעים בכר או התרשלותם המקצועית הסבו נזק למשרד ומה התרופות העומדות בפניו כלפיהם בשל כך.

ועדת הבדיקה בנושא צמ"ה דנה, בין היתר, בהערכות לנזקים שנגרמו לשני דחפורים, לגביהם הוגשו לעיונה שתי הערכות: האחת של השמאי; השניה של אדם נוסף, (להלן — המעריך) שותף בחברה פרטית לאספקת ציוד הנדסי, שאינו חבר באיגוד שמאים, אך לפי הסברי מנהל היחידה הינו בקיא היטב בנושא צמ"ה. הערכות הנוק במקרים אלה היו כלהלן:

	דחפור א'		דחפור ב'	
	תאריך	גובה הפיצוי (בשקלים)	תאריך	גובה הפיצוי (בשקלים)
הערכת השמאי	16.8.82	289,314	12.8.82	147,220
החלטת ועדת ערר	—	—	25.8.82	דחתה ערר הבעלים
חוות דעת המעריך	23.11.82	487,400	23.11.82	302,207
החלטת ועדת בדיקה	15.12.82	429,368	21.12.82	233,110

למרות שנתן חוות דעת במקרים האמורים, השתתף המעריך כחבר בוועדת הבדיקה שדנה בהן; השמאי לא הוזמן על ידי הוועדה ליתן הסבריו בפניה, למרות שהערכתו נעשתה על בסיס בדיקה של הציוד הניזוק טרם תיקונו ובמהלכו, בעוד חוות דעת המעריך ניתנה רק מספר חודשים לאחר שהציוד הוקן והופעל מחדש.

הערכות השמאי והמעריך באשר לנוק שנגרם לדחפור א' היו דומות, למעט תשלום של 146,429 שקלים שאושר על ידי המעריך בלבד, והמתייחס לאחד ממכללי הציוד. מן המסמכים עולה, שעל אף השגותיהם של חברי הוועדה באשר לשיעור הפיצוי שנקבע בחוות דעתו של המעריך בגין המכלל האמור, וזאת עקב הספק שהיה קיים לגבי מידת הנוק שנגרם בפועל לאותו מכלל, הוחלט להמליץ על תשלום של 106,429 שקלים; כמו כן, הומלץ לאשר סכומים נוספים שהסתכמו ב־33,625 שקלים.

בהערכת הנוק לדחפור ב' לא הכיר השמאי בדרישת בעליו ל־20% פחת על אחד ממכללי הציוד. ועדת ערר, בהשתתפות שני שמאים שהיו חברים גם בוועדת הבדיקה, דחתה אף היא הדרישה האמורה בטענה, שהתשלום בגין תקופת גיוסו של הציוד מהווה פיצוי נאות. ועדת הבדיקה החליטה, בניגוד לדעתה של ועדת הערר, ולמרות שהסתייגה במהלך דיוניה מהערכת המעריך, שהמליץ לאשר תוספת תשלום בסך 98,487 שקלים, לפצות את התובע בסכום נוסף של 34,470 שקלים. כמו כן המליצה הוועדה לאשר סכומים נוספים שהסתכמו ב־51,420 שקלים.

בהתייחסותה להערכה אחרת שניתנה על ידי השמאי, קבעה ועדת הבדיקה, ללא קבלת הסברים ממנו, פיצוי בסך 15,000 שקלים בלבד, לעומת כ־50,000 שקלים שנקבעו בהערכתו. הוועדה לא נימקה את החלטתה.

בעקבות הביקורת ונוכח הפערים הגדולים בין ההערכות כמקרים האמורים, הביא מנהל היחידה את העניין בפני היועץ המשפטי למערכת הביטחון וסיכם עימו, בפברואר 1983, למפור חלק מהתיקים לעיון נוסף של הוועדות. הביקורת המליצה שתערך בדיקה נוספת של תיקי הצמ"ח שנבדקו על ידי ועדת הבדיקה; לצורך כך תוקם ועדה חדשה, כה לא יהיו חברים שמאים שהשתתפו בוועדות הקודמות; הוועדה תונחה על ידי גורם מחוץ ליחידת ביטוח ותביעות. משרד מבקר המדינה יעקוב אחר טיפול המשרד בנושא זה.

תשלום הפיצויים

בסוף יוני 1982, שוחררו תוך ימים ספורים אלפי כלי רכב וצמ"ח שלמרביתם נגרם נזק. למוקד פנו מדי יום, בעלי ציוד רבים, בדרישה להערכת הנוק וכן לבירור תשלומים שאושרו על ידי שמאים צבאיים.

בכל המקרים בהם הוערך הנוק על ידי שמאי צבאי, נפתח במוקד תיק תביעה, ונערכו הרישומים והבדיקות המתאימות לרבות הוצאת הוראת תשלום. המוקד טיפל בכ־8,000 תיקים מסוג זה, ועקב העומס הרב שנוצר, היו כאלפיים מקרים בהם חלו עיכובים של 3-4 חודשים ויותר עד להוצאת הוראת התשלום. לפי הסברי היחידה ניתנה עדיפות לטיפול בתביעות שחייבו הערכות שמאי, ואשר היקף הנוק בהן היה גדול.

בכ־800 מקרים, הוחזרו ממת"ש למוקד הוראות תשלום ללא ביצוע, מאחר ונתוני הוראות התשלום לא תאמו למידע שבידו. גם במקרים אלו עוכב תשלום לתובעים, פרק זמן ניכר, לעתים אף לכמה חודשים. המוקד ניהל בירורים רבים, עם יחידות צה"ל לבדיקת אי־ההתאמות כאמור.

האחריות לעידכון המידע הקיים במת"ש היא על יחידות צה"ל. מן הראוי, שהגורמים האחראים בצה"ל יפעלו להוצאת הוראות באשר להעברת מידע עדכני, שיאפשר סיום הטיפול בתביעות ללא עיכוב.

לצורך ביצוע התשלום, מעביר המוקד למת"ש הוראת תשלום, שהעתקה מוחזר למוקד, כסמכתא לביצוע תשלום. במרבית המקרים אין על גבי העתקי הוראות התשלום המחוזרות על ידי מת"ש כל אישור על ביצוע התשלום בפועל.

על פי הוראת משרד הביטחון יעביר מת"ש למוקד דו"ח על תשלומים שבוצעו, לפחות אחת לשבועיים. מת"ש לא המציא, עד תחילת נובמבר 1982, דו"ח כאמור.

משרד מבקר המדינה בדק דו"חות ביצוע תשלומים שהעביר מת"ש למוקד בנובמבר ובדצמבר 1982. במסגרת הבדיקה הועלו על פי דו"חות הביצוע, מקרים רבים בהם בוצעו לכאורה תשלומים כפולים או תשלומי יתר. בעקבות הביקורת בדק מת"ש מקרים אלה והודיע למשרד מבקר המדינה שמחוסר אפשרות לתקן סכומים שגויים שנקלטו בדו"חות התשלומים, כוללים הדו"חות סכומים בלתי נכונים או תשלומים שהם לכאורה כפולים; בפועל היו שלושה תשלומים כפולים בלבד; בכל שלושת המקרים הכסף הוחזר למת"ש ועל פי דרישתו.

